

ЧИННИКИ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ УГОДИ СТРАСНОЇ П'ЯТНИЦІ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ МИРУ В ПІВНІЧНІЙ ІРЛАНДІЇ

FACTORS IN ACHIEVING THE GOALS OF THE GOOD FRIDAY AGREEMENT AND ESTABLISHING PEACE IN NORTHERN IRELAND

Марусинець М.М.,

*кандидат філологічних наук, доцент, старший дослідник,
доцент кафедри історії та суспільних дисциплін, старший науковий співробітник
Науково-дослідного центру імені Тіводора Легоцькі
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ*

У статті автор аналізує рушійні чинники конфлікту у Північній Ірландії та досягнення цілей Угоди Страсної п'ятниці 1998 р. Проаналізовано основні чинники, що вплинули на розвиток конфлікту у Північній Ірландії, а також встановлення миру з підписанням Угоди Страсної п'ятниці у Північній Ірландії. Показано, що через 26 років відколи Угода Страсної п'ятниці офіційно поклала кінець періоду в Північній Ірландії, відомому, як «Смута» угода зіштовхується з новими викликами. Тридцятирічний конфлікт протиставив протестантських юніоністів, які хотіли зберегти статус Північної Ірландії як частини Великобританії, католицьким республіканцям, які прагнули вийти зі складу Великобританії та приєднатися до Республіки Ірландія.

Обґрунтовано, що з підписанням мирної угоди – Угоди Страсної п'ятниці 10 квітня 1998 р. відбулися суттєві зміни. Згідно з Угодою Страсної п'ятниці міжконфесійне насильство на острові Ірландія значно зменшилося, суспільні стосунки між юніоністами та республіканцями покращилися, а кордон між Північною Ірландією та Республікою Ірландія, колись укріплений військовими контрольно-пропускними пунктами й сторожовими вежами, став майже відсутнім.

Аргументовано, що Угода Страсної п'ятниці 1998 р. була підписана під час значного оптимізму після закінчення холодної війни щодо перспектив вирішення давніх політичних конфліктів. З часом ці надії стрималися, оскільки багато конфліктів виявилися такими, що не піддаються врегулюванню, і навіть ті угоди, які залишилися недоторканими, значною мірою розчарували у досягненні справжнього примирення. Показано, що Угода Страсної п'ятниці, безумовно, підпадає під цю категорію, але жорстоке насильство не відродилося, оскільки мирний процес у Північній Ірландії продовжує підносити важливі уроки як науковцям, так і практикам.

Проаналізовано численні кризи, яких зазнавала Угода Страсної п'ятниці та, зокрема, її керівні інститути. Доведено, що Угода Страсної п'ятниці містила низку структурних суперечностей, які були як передумовою для її підписання, так і перешкодою для його повного виконання. Сама Угода та її структурні суперечності віддзеркалювали політичний баланс сил того часу, і було неминуче, що, щойно цей баланс політичних сил почав змінюватись, ці суперечності проявились би в кризах.

Ключові слова: Угода Страсної п'ятниці, мирний процес, Північна Ірландія, Республіка Ірландія, Великобританія, Брекзїт, протестанти, католики, юніоністи, республіканці.

In the article, the author analyzes the driving factors of the conflict in Northern Ireland and the achievement of the goals of the 1998 Good Friday Agreement. The main factors that influenced the development of the conflict in Northern Ireland, as well as the establishment of peace, with the signing of the Good Friday Agreement, in Northern Ireland are analyzed. It is shown that 26 years after the Good Friday Agreement officially ended the period in Northern Ireland known as the "Troubles", the agreement is facing new challenges. The three-decade conflict contrasted Protestant Unionists, who wanted to preserve Northern Ireland's status as part of Great Britain, against Catholic Republicans, who sought to secede from Great Britain and join the Republic of Ireland.

It is proved that significant changes took place with the signing of the peace agreement – the Good Friday Agreement on April 10, 1998. Under the Good Friday Agreement, sectarian violence on the island of Ireland has largely decreased; public relations between Unionists and Republicans have improved; and the north-south border, once fortified with military checkpoints and watchtowers, has become almost invisible.

It is argued that the 1998 Good Friday Agreement was signed at the time of considerable optimism after the end of the Cold War regarding the prospects for resolving long-standing political conflicts. Over time, these hopes have been tempered, as many conflicts have proved intractable, and even those agreements that have remained intact have largely disappointed in achieving genuine reconciliation. It is shown that the Good Friday Agreement certainly falls into this category, but brutal violence has not been revived as the Northern Ireland peace process continues to teach important lessons to both academics and practitioners.

The numerous crises to which the Good Friday Agreement and, in particular, its governing institutions were subjected are analyzed. It has been proven that the Good Friday Agreement contained a number of structural contradictions that were both a prerequisite for its signing and an obstacle to its full implementation. The Agreement itself and its structural contradictions reflected the political balance of power at that time, and it was inevitable that as soon as this balance of political powers began to change, these contradictions would manifest themselves in crises.

Key words: the Good Friday Agreement, peace process, Northern Ireland, Republic of Ireland, United Kingdom, Brexit, Protestants, Catholics, Unionists, Republicans.

Постановка проблеми. Угода Страсної п'ятниці була досягнута 10 квітня 1998 р. – угода між урядами Великої Британії, Республіки Ірландії та більшістю політичних партій Північної Ірландії [1]. Угода стосувалася принципів управління Північною Ірландією і стала сигналом до припинення політичного насильства. Незважаючи на міжнародне визнання як моделі розв'язання конфліктів у сучасній системі міжнародних відносин, Північну Ірландію, все ж таки, розглядають як «постконфліктне» суспільство, що не змогло впоратися зі спадщиною і травмами свого минулого.

Угоду Страсної п'ятниці 1998 р. було підписано під час значного оптимізму після закінчення холодної війни щодо перспектив вирішення давніх політичних конфліктів, від Близького Сходу до Балкан і Колумбії. З плином часу ці надії зменшилися, оскільки багато конфліктів виявилися такими, що не піддаються врегулюванню, і навіть ті угоди, які залишилися недоторканими, значною мірою розчарували у досягненні справжнього примирення. Угода Страсної п'ятниці 1998 р., безумовно, підпадає під цю категорію, але жорстоке насильство не відродилося. Сьогодні мирний процес у Північній Ірландії продовжує підносити важливі уроки як ученим, так і практикам [2]

У 2023 р. відзначалася двадцять п'ята річниця Угоди Страсної п'ятниці. З моменту її підписання Північна Ірландія пережила період відносного миру і стала прикладом того, як нерозв'язні та жорстокі конфлікти можуть бути вирішені. Однак для багатьох був досягнутий крихкий мир, а Північна Ірландія досі є нестабільною постконфліктною територією. Хоча сумніви щодо майбутньої Угоди Страсної п'ятниці, що виникли внаслідок перемовин щодо Брекзиту (виходу Великої Британії зі складу ЄС), а також вуличного насильства, що спалахнуло у 2021 р., є нещодавніми та найгучнішими показниками її проблем. Культурні війни і розбіжності, що тривають між юніоністами і республіканцями, а також періоди урядового паралічу за останні два з половиною десятиліття підкреслюють, що процес встановлення миру в Північній Ірландії довгий час був і залишається проблематичним [3].

Угода Страсної п'ятниці, була спробою зменшити відмінності між двома основними етнонаціональними громадами регіону, які традиційно поділяються на католицьку та протестантську відповідно за їх релігійною приналежністю, ірландську та британську за їх культурною орієнтацією, а також націоналістичну (за об'єднану Ірландію) та юніоністську (за Великобританію) за їхніми політичними прагненнями. Мирна угода передбачала створення нової автономної Асамблеї, розташованої на місці старого центру влади у Стормонті, в східному Белфасті, яку очолювала б

виконавча влада, що складається з представників кожної з «двох громад», і в якій ключові рішення могли прийматися тільки з одночасної згоди політиків-націоналістів і юніоністів.

За чверть століття, що минула з моменту підписання Угоди Страсної п'ятниці неодноразово наголошувалося, безліччю світових політичних діячів, її унікальність та суперечливість. Політична угода, що укладена між усіма партіями Північної Ірландії, крім однієї – Демократичної юніоністської партії (ДЮП) широко розглядається як модель поділу влади та вирішення розбіжностей у суспільствах із гострими етнонаціональними конфліктами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика війни та миру є ключовою у міжнародних відносинах, як на теоретичному так і на практичному рівнях. Унікальність ситуації військового протистояння в Північній Ірландії та дипломатичне вирішення конфлікту з підписанням Угоди Страсної п'ятниці, а також шляхи її реалізації та проблеми, що виникли під час виконання умов угоди, є актуальним наочним прикладом для теоретиків та практиків.

Враховуючи важливість та актуальність теми, констатуємо, що цій проблематиці присвячено досить велику кількість наукових праць, проте ця тема становить інтерес переважно для західних учених, а в українській політичній науці вона є недостатньо розробленою. Пройшло трохи більше чверті століття з моменту підписання Угоди Страсної п'ятниці і за цей час на політичній арені світу відбулися суттєві трансформації, такі, наприклад, як Брекзит, які породжують нові виклики для реалізації Угоди Страсної п'ятниці та мирного процесу у Північній Ірландії. З цього погляду констатується недостатня кількість досліджень, які не встигають за стрімкими міжнародно-політичними трансформаціями.

Серед дослідників, які вивчають проблеми та перспективи реалізації Угоди Страсної п'ятниці та мирного процесу в Північній Ірландії у контексті нових викликів та глобальних політичних трансформацій виділяється: Коултер К., Ширлоу П., Д'Арсі М., Грандл А., Грем К., Кірні Дж., Мурта Би., Макдональд Х., Боукотт О., Стейнберг Дж., Хедлі Дж., Тан Л., Розато Е., Ланді П., Розато Е., Ролі Ч., Томлінсон М., Кніпселс С., Ландоу Ч., Макбрайд Дж., Роуз Р.

Важливим науковим доробком стало дослідження північноірландських дослідників Е. Розато і П. Лунді. У науковій статті «Зрушення пам'яті: місце і внутрішньогромадська боротьба через 25 років після Угоди Страсної п'ятниці» автори критично розглядають пам'ять на місцевому рівні, спираючись на велике якісне дослідження, яке проводилося протягом двох десятиліть у громаді Ардойн у Північному Белфасті. Цей лонгїтюдний

підхід (тривале і систематичне вивчення одного й того самого об'єкта) дало змогу авторам простежити роботу зі збереження пам'яті в одній громаді після політичного насильства. Дослідження показує, що «постконфліктна меморіалізація» в Ардойні зазнала змін, унаслідок чого менше уваги приділяли проблемам жертв і невирішеним питанням правосуддя, а більше – власності загиблих республіканських активістів і зустрічним претензіям політичних суперників щодо пам'яті. Лонгітюдний аналіз дає змогу зрозуміти, як розвиваються внутрішньогромадські суперечності, пов'язані з пам'яттю, як борються активісти за пам'ять і що є рушійною силою заперечування пам'яті після Угоди Страсної п'ятниці [4].

Ірландський дослідник К. Релей у фундаментальному дослідженні «Від конструктивної двозначності до структурних протиріч: сутінки Угоди Страсної п'ятниці?» доводить, що Угода Страсної п'ятниці містила низку конструктивних двозначностей, які мали вирішальне значення для забезпечення широкої міжполітичної підтримки. Ця двозначність віддзеркалювала баланс політичних сил на той час. Будучи інституціоналізованими, вони містили у собі іманентний потенціал трансформуватися у структурні суперечності у міру того, як відновлення балансу демографічної та політичної влади в Ірландії переходило від латентного до явного статусу. Автор виділяє три структурні суперечності, спричинені Брекзітом та повторним введенням «ірландського питання» у ірландсько-британські відносини. Конституційний статус Північної Ірландії, сенс існування держави та нездатність урядових інституцій функціонувати представницькі або ефективно поєднувалися з новим балансом політичних сил, що сприяє ірландському націоналізму, а не ольстерському юніонізму. На думку вченого «занепад» Угоди Страсної п'ятниці, залежатиме від короткострокових політичних рішень ключових політичних гравців, насамперед, ольстерського юніоністського руху. Трьома ймовірними майбутніми подіями можуть стати: «подальший застій, інституційна реформа або (р)еволюційні конституційні зміни» [5].

Північноірландський дослідник М. Томілсон у науковій статті «Ризикувати світом у «війні проти бідних»? Соціальна ізоляція та наслідки конфлікту в Північній Ірландії» розмірковує про бідність, залежність та жорстку економію, які набувають особливої форми відносно Північної Ірландії, яка, як вважається, «дозріла для перебалансування» економіки та скорочення державного сектору. Автором робиться висновок про те, що наслідки насильницьких конфліктів накладають відбиток на населення у вигляді високих показників депривації, поганого фізичного та психічного здоров'я та значних відмінностей між тими,

хто практично не відчуває конфліктів, і тими, хто має «високий» досвід. Ігноруючи ці наслідки конфлікту, уряд Великобританії ризикує миром у своїй «війні проти бідних» [6].

Значний внесок у вивчення рушійних чинників мирного процесу та аналіз Угоди Страсної п'ятниці зробили британські дослідники К. Коултер та П. Ширлоу. У спеціальному випуску видання «Space and Polit», присвяченому 25-річчю роковинам підписання Угоди Страсної п'ятниці, автори приходять до висновку, що є два домінуючі підходи до аналізу північноірландського мирного процесу – один «ліберальний», а інший «націоналістичний». Однак, відповідно до двох підходів Північна Ірландія й Республіка Ірландія перебувають в процесі перетворення на мультикультурну неоліберальну демократію, хоч і в різних конституційних умовах. К. Коултер та П. Ширлоу переконані, що «телеологічна природа цих перспектив, означає, однак, що вони не здатні зрозуміти те, що є, можливо, найсуттєвішою характеристикою сучасного північноірландського суспільства, а саме її «лімінальність» (обмеженість)». К. Коултер і П. Ширлоу підсумовують, що «якщо ми хочемо зрозуміти справжню природу постконфліктної Північної Ірландії, необхідно, усвідомити її квінтесенцію «проміжності» [7].

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є аналіз рушійних чинників конфлікту в Північній Ірландії, ролі Угоди Страсної п'ятниці 1998 р. у встановленні миру, а також виявленні основних проблем, викликів і суперечностей під час реалізації цієї угоди.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2021 р. виповнилося сто років відтоді, як уряди Сполученого Королівства та Ірландії розділили «Смарагдовий острів» на два самоврядних політичних утворення – Північну Ірландію та Південну Ірландію – відповідно до Закону про уряд Ірландії. Закон про уряд Ірландії був тимчасовим рішенням, спрямованим на усунення заворушень, насильства і заколотів, хоча він все ще функціонує століття потому, як Північна Ірландія і Республіка Ірландія.

Для розуміння складності всієї ситуації, яка пов'язана з історією острова Ірландія та мирного процесу, необхідно нагадати, що Південна Ірландія – адміністративно-політична частина Сполученого Королівства Великобританії та Ірландії, створена за Актом про Уряд Ірландії 1920 р. (англ. Home Rule Act) разом із Північною Ірландією. Південну Ірландію утворено 3 травня 1921 р. і ліквідовано 6 грудня 1922 р., коли було укладено Англо-ірландський договір, згідно з яким Ірландія була визнана Великобританією як домініон і була створена Ірландська Вільна держава. На момент створення Ірландська Вільна держава включала всю територію острова Ірландія, але Північна

Ірландія вже наступного дня скористалася закріпленим у договорі правом на відокремлення та звернулася до короля з проханням зробити так, щоб повноваження парламенту та уряду Ірландської Вільної держави більше не поширювалися на Північну Ірландію. 8 грудня 1937 р. Північна Ірландія офіційно відокремилася від решти Ірландії. Ірландська Вільна держава офіційно припинила існування 29 грудня 1937 р. після прийняття нової конституції, яка стала кардинальним етапом перетворення домініону в сучасну Ірландію [8].

У нашому дослідженні важливо враховувати той факт, що Перша світова війна відіграла істотну роль у розвитку північноірландської проблеми, сильно ускладнивши ситуацію. Повстання ірландських націоналістів проти британського правління тоді, коли Великобританія перебувала у важкій облозі, підготувало ґрунт для поділу Ірландії. Більшість Ірландії до початку війни у 1914 р. залишалася вірною Сполученому Королівству. Дійсно, британська армія успішно сформувала ірландські полки для участі у війні на Західному фронті у Європі. Переломним моментом стало Великоднє повстання – знаменитий момент 1916 р., коли найнепримиренніші, найвідданіші своїй справі, найкультурніші республіканці та католицькі націоналісти вирішили повстати у Дубліні проти британського правління.

Головне поштове відділення у Дубліні – штаб-квартира ірландських націоналістів з Ірландського республіканського братства під час Великоднього повстання 1916 р. – було розгромлено британськими військами внаслідок швидкої військової відповіді на повстання. Їхня подальша страта і мученицька смерть сильно ускладнили ситуацію. На півдні колись непопулярні великодні повстанці відразу стали національними героями. Проте на півночі їхнє повстання було сприйнято як акт глибокої зради Великобританії у найскладніший час, і це зміцнило рішучість протестантів – які, були глибоко лояльними до Сполученого Королівства під час Першої світової війни – не бути втягнутими в об'єднану і незалежну Ірландію. Перша світова війна викликала гостре обурення ірландським республіканізмом як у Великобританії, так і в Ольстері, і зробила неможливим примирення між католицькою та протестантською громадами в Ірландії після війни. Не випадково, що розділення відбулося одразу після війни [8].

Одним із поворотних моментів, які зіграли негативну роль у подальшій ескалації конфлікту стало те, що Ірландські націоналісти не визнали Акт про Уряд Ірландії 1920 р. про встановлення автономії, проте зберегли Ірландію у складі Сполученого Королівства. Акт про уряд Ірландії був покликаний створити дві окремі території з внутрішнім управлінням, що залишилися б у складі Великобританії, – Північну Ірландію та Південну

Ірландію, які стали б квазіавтономними, самоврядними утвореннями Об'єданого Королівства. Але ірландські націоналісти в односторонньому порядку проголосили незалежну Ірландію і розпочали партизанську кампанію – Ірландську війну за незалежність, або Англо-ірландську війну (1919-1921 рр.), та відмовилися визнати цей Акт про уряд Ірландії, а також примиритися з тим, що залишаться у складі Сполученого Королівства.

У грудні 1921 р. британці примирилися з вимогами націоналістів і створили Ірландську Вільну державу на території 26 південних графств. Ці графства ще не були Республікою Ірландія, а були домініоном у складі Британської імперії, але вже не входили до складу Сполученого Королівства. Ірландська Вільна держава пішла своїм шляхом і у 1949 р. стала Республікою Ірландія. Отже, це був один з найважливіших аспектів, в якому поділ пішов не так, як планували британці.

З-за кордону в Північній Ірландії залишилася численна католицька меншість, керована дискримінаційною Ольстерською юніоністською партією, яка одразу зіткнулася з неприємностями через те, як було проведено кордон. На той час очікувалося, що Північна Ірландія залишиться з протестантською більшістю в Ольстері, де було лише чотири з дев'яти традиційних графств. Передбачалося, що цей регіон просто буде надто маленькою державою, щоб бути життєздатною, і тому Північній Ірландії, зрештою, доведеться змиритися із включенням до складу Ірландської Вільної держави. Але Ірландська прикордонна комісія, створена відповідно до договору, що поклав край Англо-ірландській війні, зрештою включила шість із дев'яти графств Ольстера до складу Північної Ірландії, і це призвело до того, що багато націоналістичних районів, таких як Тайрон, Фермана та Ома, всі з яких були районами з католицькою більшістю, опинилися у скрутному становищі у Північній Ірландії [8].

Цей факт зробив Північну Ірландію більшим утворенням, ніж будь-хто очікував, а також посилив ворожість з обох сторін і що в свою чергу призвело до появи незадоволеної католицької меншини в Північній Ірландії. У контексті сказаного вище багато хто помиляється вважаючи, що Північна Ірландія – це частина Ірландії, в якій більшість становлять протестанти. І хоча в Ірландії більшість населення становлять протестанти, на момент поділу близько третини північних ірландців були католиками.

Таким чином, у той час як Північна Ірландія на момент свого заснування мала явну протестантську більшість в ній також була значна католицька меншість. Відповіддю Північної Ірландії на наявність у її середовищі непримиренної, незадоволеної, численної католицької меншини було, по суті, створення протестантської однопартій-

ної юніоністської держави, яка на законодавчому рівні запровадила нестримну дискримінацію католиків – у сфері житла, працевлаштування, освіти та можливостей просування по службі. Тим часом, Республіка Ірландія також була фактично однопартійною державою, твердо прихильною до культурного націоналізму, з великим впливом Римо-католицької церкви та католицизму. Це не могло не посилити опір ольстерських протестантів проти включення до чогось на кшталт об'єднаної Ірландії. Це була справді ситуація, яка в якийсь момент мала вибухнути. І дійсно, коли у 1960-х рр. почався рух за громадянські права, це призвело до 30-річного періоду насильства, тобто до Смути [8].

Сучасний період конфлікту у Північній Ірландії розпочався наприкінці 1960-х рр. і тривав понад три десятиліття і відомий як період Смути. Те, що починалося як рух за громадянські права – католики протестували проти того, що вони вважали дискримінацією з боку уряду Північної Ірландії, в якому домінували протестанти, – переросло в насильство за участю воєнізованих формувань з обох боків та прибуттям у 1969 р. британської армії. У конфлікті брали участь переважно протестанти-лоялісти, які хотіли залишитися у складі Великобританії, і республіканці-католики, які хотіли об'єднатися з Ірландською Республікою. Протестантські юніоністи та католицькі націоналісти поділяли цілі своїх громад, але, як правило, уникали насильства [9].

Досягнута у 1998 р. угода Страсної п'ятниці заклала основу для політичного врегулювання в Північній Ірландії, заснованого на розподілі влади між юніоністами та націоналістами. Угода була підписана урядами Великої Британії та Ірландії, а також чотирма найбільшими політичними партіями Північної Ірландії: Шинн Фейн, Ольстерською юніоністською партією, Соціал-демократичною та лейбористською партією та партією Альянсу. З великих партій утрималася лише Демократична юніоністська партія (ДЮП). Хоча угода підтверджувала, що Північна Ірландія є частиною Великобританії, в ній зазначалося, що Ірландія могла б об'єднатися, якби це було підтримано більшістю голосів як у Північній Ірландії, так і в Республіці Ірландія. Угода передбачала передачу повноважень у певних сферах політики від парламенту Великобританії нещодавно створеної Асамблеї в Белфасті, і це дало можливість воєнізованим угрупованням скласти зброю та приєднатися до політичного процесу. Це сприяло різкому зниженню рівня насильства і загиблих внаслідок конфліктів [9].

В Англо-ірландській угоді 1985 р., Декларації Даунінг-стріт 1993 р. та Рамкових документах 1995 р. уряд Великобританії визнав, що прагнення націоналістів до єдиної Ірландії є законним і має

бути підтримано, якщо його схвалить більшість громадян Північної Ірландії. Тим самим вестмінстерський політичний істеблішмент більш явно, ніж раніше, розкрив свою давню переконаність у тому, що Північна Ірландія є «частиною території Великобританії» [10]. Іншими словами, вони визнали, що їм дуже складно уявити майбутнє Північної Ірландії за межами Великобританії, так само як і у випадку Шотландії чи Уельсу. Ця формальна байдужість до конституційного статусу Північної Ірландії надалі знайшла своє втілення в Угоді Страсної п'ятниці 1998 р.

Одна з головних проблем, з якою зіткнулася Північна Ірландія на початку мирного процесу, полягала в тому, як упоратися зі своєю власною недавньою історією, повною насильства. Однак Угода Страсної п'ятниці не дає вказівок щодо цього конкретного відношення. Текст мирної угоди починається з прямого визнання того, що «Смута» (англ. Troubles) спричинила безліч «трагедій» і «залишила глибоку і сумну спадщину страждань» [1]. Однак незабаром стає очевидним, що ті, хто підписав Угоду Страсної п'ятниці, не бажали або принаймні не могли впоратися з численними травмами, спричиненими трьома десятиліттями політичного насильства.

Численні звірства та смертельні випадки, якими був відзначений період Смути, віднесені в Угоді Страсної п'ятниці до «минулого», окремого історичного періоду від того, що будується в суспільстві, що прагне «почати все спочатку». Ініціатори Угоди Страсної п'ятниці, очевидно, прагнули домогтися «припикання» нещодавньої жорстокої історії Північної Ірландії і, тим самим, дозволити їй народу «рухатися далі» до більш стабільного та мирного майбутнього. Це означає, що в регіоні може ніколи не буде всеосяжного процесу «встановлення істини та примирення» [11, с. 568].

Звичайно, було кілька відомих державних трибуналів з «великих злочинів», що мали місце під час конфлікту, насамперед щодо тих, які були скоєні силовими структурами. Найважливішим прикладом стало розслідування Севілла у справі про загибель чотирнадцяти цивільних осіб-націоналістів у Деррі у січні 1972 р. від рук британських десантників. Це розслідування подій «Кривавої неділі» спонукало тодішнього прем'єр-міністра Великобританії Д. Кемерона вибачитися за дії держави, які були, як він заявив у Палаті громад у червні 2010 р., «невиправданими» [12].

Було проведено низку подальших громадських розслідувань трагічних подій під час Смути, проте ще належить зробити більш систематичні спроби розібратися зі складною спадщиною того жакливого періоду. Найближче Північна Ірландія підійшла до такого процесу «встановлення істини та примирення» у січні 2009 р., коли у звіті, складеному єпископальним архієпископом Р. Імсом

і колишнім католицьким священником Д. Бредлі, рекомендувалися виплати близьким родичам тих, хто був убитий під час конфлікту [13].

Сьогодні важливим етапом у мирному процесі є «Законопроект про проблеми Північної Ірландії (спадщина та примирення)», який схвалений у Палаті громад та на середину 2024 р. перебуває на розгляді у Палаті Лордів. Законопроект передбачає амністію для засуджених за злочини під час конфлікту, які співпрацюють із уповноваженим органом з відновлення істини та мотивовані насамперед бажанням захистити колишніх британських військовослужбовців від судового переслідування. Хоча стриманість попередніх британських урядів щодо минулого, безумовно, посилила «травми» періоду Смути, рішучіший підхід нинішнього втілення законопроекту виявився ще більш руйнівним. Законопроект, наразі, викликав резонанс серед усіх політичних сил у Північній Ірландії, які обурені перспективою того, що ті, хто вчинив акти насильства, ніколи не постануть перед судом. Суперечки навколо цього законопроекту уряду Великобританії свідчать про те, що «Північна Ірландія дуже міцно залишається в тіні своєї власної похмурої недавньої історії» [7].

С самого початку історії Північної Ірландії була властива певна обмеженість. Політичне утворення, що було створено століття тому, була історичною випадковістю, невдалою спробою британського політичного істеблішменту згладити суперечливі вимоги ірландських націоналістів та юліоністів Ольстера. Було мало надій на те, що небажане утворення – Північна Ірландія проіснує на стільки довго, і цей умовний статус відбився у явно маргінальному становищі, яке Північній Ірландії було дозволено зайняти у складі тепер усіченого Сполученого Королівства. Не дивлячись на те, що історично високоцентралізована британська держава завжди глибоко чинила опір передачі законодавчих повноважень своїм складовим частинам, вона швидко зробила це у разі регіону, що найменш підходить для здійснення передачі влади – Північній Ірландії. Протягом півстоліття після поділу Ірландії, державні ресурси, вкладені у новостворений парламент у Стормонті – Асамблею Північної Ірландії, були монополізовані юніоністською партією Ольстера, яка використовувала їх винятково в інтересах того, що тоді становила значна протестантська більшість [14].

Підписавши мирну угоду – Угоду Страсної п'ятниці, британський уряд зобов'язався розглянути будь-яке майбутнє голосування більшості за возз'єднання Ірландії як «зобов'язання, що має обов'язкову силу», яке буде реалізовано на законодавчому рівні для сприяння цій демократичній ініціативі. Однак незацікавленість у реалізації конституційного права Північної Ірландії з боку Великобританії доводиться тим фактом,

що остання старанно боролася за перемогу над силами, які виступали за незалежність Шотландії, під час референдуму 2014 р. і це підкреслює те, що Північна Ірландія не може самостійно визначати своє майбутнє [7].

Маргінальний конституційний статус Північної Ірландії, звісно, лише посилюється через Брекзін. Брекзін має особливо серйозні наслідки для Північної Ірландії як єдиного регіону Великобританії, який має спільний сухопутний кордон із державою-членом ЄС. Як наслідок, тривалі переговори Великобританії з ЄС щодо Брекзину були обумовлені дискусією про те, як торгувати між двома юрисдикціями на острові Ірландія. Ці обговорення призвели до укладання двох Угод. Протокол Північної Ірландії дозволив регіону де-факто залишатися частиною Єдиного ринку ЄС та Митного союзу щодо товарів, але не послуг. У той час як північноірландські компанії, що торгують з Республікою Ірландією, не оподатковуватимуться тарифами, підприємства Великобританії, що відправляють свої товари до Північної Ірландії, будуть піддаватися митним перевіркам у Ларні та Белфасті, якщо їх товари виявляться на ринку Республіки Ірландії [15].

Незгодні з торговельними угодами після Брекзину незмінно наполягають на тому, що Північна Ірландія є «особливим» регіоном у складі Сполученого Королівства. З моменту свого створення Північна Ірландія фактично існувала у стані конституційної невизначеності, формально будучи частиною Сполученого Королівства. Цей особливий маргінальний стан зберігається і донині. Хоча переговори щодо Брекзину знову надали їй особливого тимчасового статусу, Північна Ірландія продовжує існувати між Великобританією та Республікою Ірландією. Ця обмеженість, зрозуміло, лише посилюється торговельними угодами, розробленими під час переговорів про Брекзін [7].

Протокол Північної Ірландії [15] та Віндзорська рамкова угода [16] означають, що Північна Ірландія має унікальний статус частини як внутрішнього ринку Великобританії, так і єдиного ринку ЄС. Це двозначне становище породило занепокоєння та нестабільність у регіоні. Також вважається, що особливий статус Північної Ірландії як єдиної частини світу, яка може вільно торгувати як із Великобританією, так і з ЄС, зрештою стане джерелом довгоочікуваного процвітання [17]. Час, звісно, покаже, чи стане Віндзорська рамкова угода джерелом нових економічних можливостей.

Недовіра між угрупованнями зберігалася протягом багатьох років після підписання Угоди Страсної п'ятниці. Політична боротьба за передачу повноважень – передачу поліцейських, судових та інших повноважень із Лондона в Белфаст, а також виведення з експлуатації зброї воєнізованих груп перешкождали виконанню Угоди Страс-

ної п'ятниці. Хоча Лондон передав місцеві повноваження наприкінці 1999 р., політичні потрясіння в Північній Ірландії змусили Великобританію відновити пряме правління у 2000 і 2002 рр. Лондон відновив децентралізований уряд лише у 2007 р., коли було підписано проривну Сент-Ендрюську угоду між урядами Великої Британії та Ірландії, а також основними партіями Північної Ірландії. На той час ДЮП була найбільшою юніоністською партією, а Шинн Фейн – найбільшою серед націоналістів і республіканців. Іншою важливою подією стало підписання у 2010 р. угоди в Хіллсборо, в якій Шинн Фейн та ДЮП нарешті погодили умови передачі функцій поліції та правосуддя, а також план дій щодо організації релігійних рухів. До середини 2010-х рр. політичні інститути, передбачені Угодою Страсної п'ятниці, загалом функціонували добре, оскільки партії з різко відмінними поглядами спільно працювали в уряді [9].

Відносна політична стабільність у Белфасті почала порушуватися у 2017 р., коли енергетичний скандал призвів до відставки М. МакГіннеса із Шинн Фейн з посади заступника першого міністра. Це призвело до краху виконавчої влади та нових виборів до Асамблеї у березні 2017 р. ДЮП залишалася найбільшою партією, але її перевага перед Шинн Фейн скоротилася всього до одного місця, що свідчить про демографічні зміни в Північній Ірландії: перепис населення 2021 р. показав, що католики за походженням вперше перевищили кількість протестантів, склавши 46% та 44% населення відповідно. Констатуються також глибокі розбіжності з приводу Брекзиту, за який виступала юніоністська партія ДЮП, а Шинн Фейн (поряд з іншими великими партіями) виступала проти [9].

ДЮП і Шинн Фейн не могли врегулювати свої розбіжності протягом майже трьох років. Північна Ірландія залишалася без місцевого самоврядування до січня 2020 р., коли обидві сторони домовилися про поновлення роботи Стормонту. Як важливий компроміс домовленість включала угоду про просування місцевих ірландських та ольстерсько-шотландських мов. Це також стало першим випадком, коли новий уряд очолили дві жінки: перший міністр А. Фостер (ДЮП) та заступник першого міністра М. О'Ніл (Шинн Фейн).

Револьюційні зміни відбулися в травні 2022 р., коли Шинн Фейн вперше в історії здобула перемогу на виборах до Асамблеї Північної Ірландії, тоді як юніоністи показали лише другий результат. Рік потому партія отримала більшість мандатів на виборах до місцевих органів влади, що також сталося вперше. Однак понад півтора року коаліційний уряд регіону не вдавалося сформувавати через позицію ДЮП, яка відмовлялася від співпраці з Шинн Фейн на знак протесту проти положень Протоколу щодо Північної Ірландії, підписаного Лондоном і Брюсселем у рамках угоди про Брек-

зит [15]. У січні 2024 р. Лондон представив план із відновлення роботи північноірландського уряду – Віндзорську рамкову угоду, що згадувалася вище [16]. Угода передбачала припинення митних перевірок товарів, які поставляються в Північну Ірландію з інших частин Великобританії. Таким чином, М.О'Ніл, з 2017 р є лідером фракції Шинн Фейн в Асамблеї Північної Ірландії, заступник першого міністра Північної Ірландії з 2020 по 2022 р. і Перший міністр Північної Ірландії з 2024 р.

Сьогодні розбіжності на релігійному ґрунті залишаються помітними. Менш ніж 10% учнів у Північній Ірландії відвідують школи з релігійною орієнтацією або ті, які не пов'язані з якоюсь однією релігією. Соціальна взаємодія між двома основними релігійними громадами залишається обмеженою. Протестантські та католицькі квартали розділені десятками так званих «стін миру».

Інші давні проблеми також продовжують викликати тертя. Паради та акції, які проводяться в основному, але не виключно протестантськими групами, часто мають яскраво виражений релігійний відтінок. Те саме стосується прапорів і емблем, які всі сторони вивішують на ліхтарних стовпах і будинках. Більше того, лідери Північної Ірландії так і не виробили всеосяжного підходу до спадщини минулого насильства, як це зробили інші постконфліктні суспільства. Зусилля щодо притягнення до відповідальності винних у вбивствах та реалізації інших ініціатив були нерівномірними, що, на думку аналітиків, перешкоджало примиренню [9].

У контексті моделювання можливих подальших трансформацій в Угоді Страсної п'ятниці ірландський дослідник особливостей мирного процесу в Північній Ірландії К. Релей наголошує, що за останні 25 років виокремлюється три доволі чітко виражені періоди: у 1998-2007 рр. констатувалася «зупинка управління» у Північній Ірландії, у 2007-2017 рр. – «безперервне управління», а у 2017-2023 рр. – «безперервне управління», а в 2017-2023 рр. – «повернення до зупинки управління». У цьому контексті додамо, що з 2024 р. враховуючи зазначене раніше можна виокремити черговий період – «повернення до управління». Отже, замість того, щоб ідентифікувати період 2007-2017 рр. як «нормальність», К. Релей ідентифікує його як «аномалію», тому, що управління підтримувалася лише ДЮП, яка зберігала електоральну більшість. Сьогодні порядок денний встановлює Шинн Фейн і ДЮП належить ухвалити рішення, що має довгострокове екзистенціальне значення: або повернутися в основне політичне життя, або продовжити шлях ізоляціонізму. Це, своєю чергою, визначить, який із трьох подальших шляхів чекає на Угоду Страсної п'ятниці: «застій», «реформа» чи «революція» [5].

Висновки. Угода Страсної п'ятниці 1998 р. містила низку структурних протиріч, які були як пере-

думовою для її підписання, так і перешкодою для її повного виконання. Сама Угода та її структурні протиріччя віддзеркалювали політичний баланс сил на той час, і було неминуче, що, як тільки цей баланс політичних сил почав змінюватися, ці протиріччя проявилися б у кризах. Сьогодні констатуються численні кризи, яких зазнавала Угода Страсної п'ятниці і, зокрема, її керівні інститути. Єдиний період безперервного управління підтримувався тільки завдяки тому, що юніонізм зберігав своє історично домінуюче політичне становище.

З підписання Угоди Страсної п'ятниці у 1998 р. відбулися суттєві політичні трансформації, які торкнулися Республіки Ірландія, Північної Ірландії, Великої Британії та ЄС. Сьогодні юніонізм значно ослаблений, ірландський націоналізм і республіканізм структурно та інституційно сильніший, виник альтернативний політичний проект – «Об'єднана Ірландія», тоді як ширший ірландсько-британський баланс сил зазнав деякого розбалансування внаслідок Брекзиту.

Саме це прискорило сучасну кризу, спричинену наслідками Брекзиту. У сукупності політичні та демографічні трансформації призвели до зростаючих закликів до перегляду Угоди Страсної п'ятниці. У цьому контексті можна припустити, що відбудуться зміни в архітектурі угоди. Будь-які зміни в Угоді Страсної п'ятниці, безсумнівно, матимуть низку двозначностей та суперечностей, які призведуть до майбутніх криз. Хоча майбутнє Угоди залежить від низки випадковостей, деякі з яких будуть виявлені тільки в ході повторних переговорів, найбільш очевидним шляхом вперед є ітеративний процес, в якому період застою, що триває, поступається місцем нестримним вимогам реформ, які, у свою чергу, створюють основу для потенційного революційного або еволюційного руху до деякої форми унітарної ірландської держави та заключного акту Угоди Страсної п'ятниці. Майбутнє цих ітеративних рухів важко передбачити, хоча факти свідчать про те, що зараз, коли Угода Страсної п'ятниці у 2023 р. відзначила 25-ту річницю, їй буде складно функціонувати ще 25 років без істотних трансформацій.

Північна Ірландія повільно, але неминуче рухається до свого ідеалу стабільної, багатокультурної держави та процвітаючої неоліберальної економіки. Сьогодні посилюється альтернативна точка зору, згідно з якою майбутнє регіону матиме зовсім інший конституційний контекст. Витоки альтернативної інтерпретації майбутнього Пів-

нічної Ірландії можуть бути простежені з моменту історичного рішення Великобританії вийти зі складу ЄС, що має на багато серйозніші наслідки для Північної Ірландії, ніж для будь-якого іншого регіону Великобританії. Результати референдуму щодо Брекзиту у червні 2016 р. порушили питання про повернення до «жорсткого» кордону на острові Ірландія та про еventуальне возз'єднання Північної Ірландії з Республікою Ірландія.

Таким чином, в основних дискусіях про курс, якого Північна Ірландія дотримувалася під час мирного процесу, домінували два підходи – один «ліберальний», а інший «націоналістичний», які бачать рух Північної Ірландії до багато в чому схожого, з їх точок зору, майбутнього, хоча й за різних конституційних умов. Обидва підходи припускають, що Північна Ірландія розвиватиметься в напрямі становлення стабільної, багатокультурної неоліберальної демократії. В основних дебатах про шлях, яким Північна Ірландія пішла після підписання Угоди Страсної п'ятниці націоналістичний підхід виник при народженні історичної мирної угоди, а ліберальний підхід з'явився зовсім нещодавно в момент ідеологічного зсуву, викликаного референдумом щодо Брекзиту. Хоча обидва підходи поділяють загальне бачення регіону, націоналістичний підхід бачить, що Північна Ірландія залишається у складі Великобританії, а ліберальний підхід передбачає аналогічну долю Північної Ірландії, проте у складі возз'єднаної Ірландії.

У контексті мирного процесу та трансформації Угоди Страсної п'ятниці не можна констатувати, що жоден з цих підходів не дає справді переконливого уявлення про майбутнє постконфліктної Північної Ірландії. Обидва підходи не здатні ґрунтовно проаналізувати усі проблеми регіону. Для того, щоб зрозуміти справжній характер сучасного північноірландського суспільства, необхідно визнати, що воно не обов'язково рухається між двома державами – Великобританією та Республікою Ірландія, а скоріше залишається у певній мірі між ними. За всіх численних здобутків, яких Північна Ірландія досягла за останні чверть століття, вона все ще перебуває між жахливим минулим, яке ніколи не відступає, і привабливим майбутнім, яке ніколи не матеріалізується, між «подвійною етнократією», якою вона є, та мультикультурною демократією, якою вона може стати, між двома державами та двома союзами, між протестантською більшістю, яка колись існувала, і католицькою більшістю, яка може існувати у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Northern Ireland Act. *World Intellectual Property Organization*. 1998. URL: <https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/gb/gb443en.pdf>
2. Steinberg J. The Good Friday Agreement: Ending War and Ending Conflict in Northern Ireland. *The Strategist*. 2019. Volume 2, Issue 3, May. P. 78–102. URL: <https://tnsr.org/2019/05/the-good-friday-agreement-ending-war-and-ending-conflict-in-northern-ireland/>

3. Headley J., Tan L. Encounters, Institutions & Lessons: 25 Years after the Good Friday Agreement. 2023. *Peace Review*. Volume 35, Issue 3. P. 401-403. <https://doi.org/10.1080/10402659.2023.2224249> URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10402659.2023.2224249>
4. Rosato E., Lundy, P. Shifting memory: place and intra-community struggle 25 years after the Good Friday Agreement. *Space and Polity*. 2023. Volume 27, Issue 1. P. 35-56. URL: <https://doi.org/10.1080/13562576.2023.2260152>
5. Rálaigh Ch. From Constructive Ambiguities to Structural Contradictions: The Twilight of the Good Friday Agreement? *A Journal of Social Justice*. 2023. Volume 35, Issue 3. P. 404-421. URL: <https://doi.org/10.1080/10402659.2023.2218812>
6. Tomlinson M. Risking peace in the 'war against the poor'? Social exclusion and the legacies of the Northern Ireland conflict. *Critical Social Policy*. 2016. Volume 36, Issue 1. P. 104-23. URL: <https://doi.org/10.1177/0261018315609047>
7. Coulter C., Shirlow P. Northern Ireland 25 years after the Good Friday Agreement: an introduction to the special issue. *Space and Polity*. 2023. Volume 27, Issue 1. URL: <https://doi.org/10.1080/13562576.2023.2248009>
8. Knipsel S. 100 years on: The partition of Ireland explained. *University of Rochester News Centre*. May 10, 2021. URL: <https://www.rochester.edu/newscenter/partition-of-ireland-explained-477342/>
9. Landow Ch., McBride J. Moving Past the Troubles: The Future of Northern Ireland Peace. *Council on Foreign Relations*. February 16, 2024. URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/moving-past-troubles-future-northern-ireland-peace>
10. Rose R. Is the UK a state? Northern Ireland as a test case / In P. Madgwick, R. Rose (Eds.). *The territorial dimension in UK politics*. New-York : Macmillan, 1982. P. 100-136.
11. Graham C. "Every passer-by a culprit?" archive fever, photography and the peace in Belfast. *Third Text*. Volume 19, Issue 5. P. 567-80. URL: <https://doi.org/10.1080/09528820500232520>
12. McDonald H., Bowcott O., Mulholland H. Bloody Sunday report: David Cameron apologises for 'unjustifiable' shootings. *The Guardian*. 2010, June 15. URL: <https://www.theguardian.com/uk/2010/jun/15/bloody-sunday-report-saville-inquiry>
13. The Report of the Consultative Group on the Past in Northern Ireland. *Parliament of the UK*. 2009. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm200910/cmselect/cmniaf/171/17106.htm>
14. Coulter C., Shirlow, P. Northern Ireland's future(s) / In E. Maher, E. O'Brien (Eds.). *Reimagining Irish studies for the twenty-first century*. 2021. P. 209-228.
15. Northern Ireland Protocol Bill. 2022, June 14. *Institute for Government*. URL: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainer/northern-ireland-protocol-bill>
16. The Windsor Framework. *Government of the UK*. 2023, September 29. URL: <https://www.gov.uk/government/collections/the-windsor-framework-further-detail-and-publications>
17. Shirlow P., D'Arcy M., Grundle A., Kearney, J., Murtagh, B. The Ireland/Northern Ireland protocol: Responding to tensions or enacting opportunity? *Institute of Irish Studies*. 2021. URL: <https://www.liverpool.ac.uk/media/livacuk/humanitiesampsocialsciences/documents/The,Ireland-Northern,Ireland,Protocol,-,Responding,to,Tensions,or,Enacting,Opportunity.pdf>